

Наталія Рудницька
(м. Житомир)

ГРОМАДСЬКЕ ЖИТТЯ ЄВРЕЇВ ВОЛИНСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

На початку ХХ ст. євреї Волинської губернії потерпали від соціального, національного та релігійного гніту. Насильницьке зосередження єврейського населення в «смузі осілости» (з 1835р.), тобто тієї частини Російської імперії, на якій дозволялося їм мешкати, викликало ряд проблем і перетворило край на свого роду акумулятор, в якому розвинулася революційна енергія єврейської бідноти, а благодійність стала нормою життя. Важке соціально-економічне становище євреїв часто засвідчували журналісти. З гіркою іронією кореспондент газети «Наша Волинь» писав: «...З'явився жіночий рух. В одному із магазинів по В.Бердичівській вулиці (в Житомирі) прикажчиці-дівчатка віком 5-8 років витіснили чоловіків і показали більші здібності від нашого брата. Працюють щоденно з шести ранку до половини сьомого наступного ранку. Ось він проклятий п'ятий клас, про який попереджав Бебель...» [1].

Перша світова війна зруйнувала звичний традиційний спосіб життя євреїв, тим більше, що значна територія Волинської губернії стала прифронтовою зоною, де проходили налякані біженці, в лазаретах лікували поранених, скалічених військових. Територією Волині розповсюджувались жакливі подробиці про єврейські погроми на Східній Галичині та Буковині. Напередодні війни більшість євреїв Волинської губернії жили в містах, де було мало промислових підприємств, або в містечках, де вони працювали у сфері обміну товарами між містами і селами, в ремісничому виробництві чи в сфері послуг. Волинська губернія нараховувала 142 містечка [2].

Серед євреїв губернії діяли міські та містечкові общини, релігійні організації, культурно-просвітницькі товариства, політичні партії та громадські об'єднання. Волинських євреїв підтримувало Товариство розповсюдження просвіти серед євреїв. Представник ТПЄ взяв участь у відкритті нового приміщення Житомирського громадського єврейського училища «Талмуд-тора». Єврейське колонізаційне товариство вело агітаційну роботу щодо еміграції в Америку [3]. Активно діяло Єврейське благодійне товариство. Так, 7 січня 1914 року в залі комерційного зібрання відбувся маскарад на його користь. Кореспондент «Жизнь Волини» писав, що це скоріше був костюмований єврейський мітинг [4].

Надважливим для євреїв регіону було функціонування єврейської лікарні, де малозабезпечені отримували безкоштовну медичну допомогу. Але в роки Першої світової війни виникли проблеми з фінансуванням. Кореспондент газети «Волинская речь» повідомляв: «Єврейська лікарня за останні 5 років ні разу не звітувала. Гроші витрачалися безконтрольно,

безвідповідально. Бюджет лікарні - 68000 руб. Лікарня дійшла до того хаосу, що в аптеці немає ліків...на відправку вилікованих витрачали 70 - 80 коп. в місяць, а наглядач отримував за це 70 руб. [5]. Довгий час успішно функціонували Товариство допомоги бідним дітям, які навчалися в Талмуд-торі, забезпечуючи безкоштовним харчуванням, одягом, книжками і шкільним приладдям та єврейська дешева їдальня - громадське об'єднання для допомоги бідним, знедоленим. Єврейська громада надавала великого значення її функціонуванню, постійно збирались благодійні кошти. Коли виникали проблеми, місцева преса зразу про це сповіщала: «Справи єврейської дешевої їдальні настільки плачевні, що їй загрожує закриття... їй необхідно 2000 руб.» [6].

Напередодні і в роки Першої світової війни активно і плідно діяло Єврейське товариство допомоги хворим «Лінас - Га цедек», яке щорічно на загальних зборах своїх членів підводило підсумки діяльності, переобирало правління і ревізійну комісію, координували подальші справи [7]. Громадська і благодійницька діяльність товариства продовжувалась багато років. Члени організації допомагали хворим вдома, в єврейській лікарні, в лазаретах пораненим воїнам, влаштовували одноденний «кружечний» збір для допомоги хворим на туберкульоз.

Через територію Волинської губернії рухались війська, біженці, везли поранених на фронті. Для вирішення проблем, пов'язаних з війною, у 1915 році було створено Єврейський комітет допомоги жертвам війни (ЄКОДОП). Продовжували діяльність і просвітницькі організації. Житомирська повітова училищна рада 19 грудня 1916 року дозволила відкрити при єврейському громадському училищі «Талмуд - тора» вечірні класи для дорослих обох статей юдейського віросповідання [8].

У березні 1917 року надзвичайно активізувалось громадське життя. Часто проводились зібрання всіх громадських організацій, мітинги ради робітничих і солдатських депутатів, благодійні сеанси в «Кіно-Рим», виконавчий комітет об'єднаного студентства Житомира на збори до зали дворянського зібрання запрошував всіх студентів, курсистів, абітурієнтів [9].

Євреї були активними у благодійних акціях. Коли редакція газети «Волинь» з дозволу губернського комітету Тимчасового уряду стала приймати благодійні пожертви на користь депутатів, що повернулися із заслання, звільнених політв'язнів і сімей, в яких годувальник загинув в роки революції, першими принесли гроші І. Зельцер та А. Шерман [10].

В квітні 1917 року була зареєстрована Волинська губернська спілка вчителів - євреїв, до якої входили євреї - вчителі громадських, приватних і державних навчальних закладів, репетитори та меламенти. Метою її створення була підготовка до установчих зборів, боротьба за покращення матеріального становища, задоволення культурних потреб, розповсюдження освіти серед євреїв Волинської губернії. До сфери її діяльності входили також облаштування каси взаємодопомоги, лікарні,

санаторію, курсів, клубів для своїх членів, читалень, дитячих садків. Але вперше, як напрям державної політики, питання щодо забезпечення етнокультурних потреб національних меншин України було продекларовано українською Центральною Радою. Саме з розбудовою національної державності розпочалося формування української державної етнополітики, принципи якої були викладені головою ЦР М. Грушевським у статті «Народностям України». З середини 1917 року євреї Волинської губернії в нових суспільно-політичних умовах стали проводити реорганізацію общинного життя, проводили вибори нового керівництва єврейських громад. [11].

У вересні 1917р. з'їзд поневолених народів Росії, який ініціювала Центральна Рада, ухвалив постанову «Про національну-персональну автономію», за якою кожний етнос повинен мати право на організацію нації в публічно-правову спілку, до якої можуть входити всі представники даного народу на всій території держави. Поспіль відбувся Всеукраїнський з'їзд євреїв, який визначив шляхи та особливості свого національно-культурного відродження. В ньому взяли участь посланці єврейських громад Волині.

У жовтні 1917 року почався новий етап державотворення в Україні. Повалення Тимчасового уряду більшовицьким переворотом не отримало підтримки єврейських партій та громадських організацій. Визнання рівноправності і права на суверенний розвиток усіх етнічних спільностей були зафіксовані та обґрунтовані в законодавчих актах Української Народної Республіки. В день ухвалення IV Універсалу було прийнято Закон про національно-персональну автономію, який мав конституційний характер і був особисто підписаний М. Грушевським. Закон став органічною частиною Конституції УНР і надавав етнічним групам, зокрема євреям, право на національно-персональну автономію. Законом надавалося право створювати власний національний союз, якому належало виключне право представляти дану націю у державних і громадських установах [12]. Для втілення в життя державної політики щодо національних меншин було утворено Секретаріат у справах національностей як спеціальний державний орган, а також урядництва: єврейське, польське, російське. Починають працювати українські, польські, єврейські та інші навчальні заклади, національні театри, бібліотеки, утворюються культурно-освітні товариства. Навесні 1918 року єврейські громадські організації продовжили свою благодійницьку діяльність. Вони піклувались про хворих і малозабезпечених євреїв, єврейські освітні заклади [13]. За їх проханням Житомирська міська дума асигнувала Житомирській єврейській лікарні 10000 руб. [14].

За часи режиму гетьмана П.Скоропадського політична активність національних меншин на Волині дещо знизилася. Переслідувалися політичні сили лівого спрямування, до яких були прихильні значна

кількість євреїв. Заборонялися вуличні процесії, мітинги, обмежувалися тиражі або зовсім припинялося видавництво газет.

Важливою подією для євреїв Волинської губернії стало відкриття культурно - просвітницького товариства «Робітничий дім імені Борохова». Бер Борохов (1881-1917рр.) був видатним ідеологом та лідером соціалістичного сіонізму, засновником ЄСДРП(ПЦ). [15]. 11 листопада 1918 року Перша світова війна закінчилася поразкою німецько-австрійського блоку. Німецькі війська евакуювалися з України. Гетьманський уряд передав владу Директорії, яка оголосила про відновлення УНР.

Література:

1. Наша Волинь. - 27 лютого 1914 р. - №54.
2. Пам'ятна Книжка Волинської губернії. - 1915. -С.142
3. Волинская почта - 16 травня 1912 р. - №124.
4. Жизнь Волини. - 9 січня 1914р.
5. Волинская речь.- 9 липня 1917р. -№35.
6. Волинская почта. - 26 квітня 1913р. -№103.
7. Наша Волинь. - 05 січня 1914р. - №4.
8. Волинь.- 30 січня 1917р. - №30.
9. Волинь.-26 березня 1917р. - №85.
10. Волинь. - 16 березня 1917р. -№ 75.
11. Волинь.- 13 квітня 1918р. - №70.
12. Національні союзи в УНР// Українське державотворення. Словник-довідник. - К., 1997. - С 329.
13. Волинь.- 08 квітня 1918р. - №72.
14. Волинь. - 13 квітня 1918р. - №76.
15. Держархів Житомирської області. - Ф.804. - Оп.1. - Спр.2. -

Арк.1.